

A FIGYELEM SZENVEDÉLYES SZERETETE

Vasadi Péter: *Csönd születik*

Figyelem, szenvedély, szeretet. Ebben a pár szóban akár összefoglalható is lenne Vasadi Péter életműve. A szerző egy rádiós beszélgetés alkalmával élt a címbe emelt, végtelenül egyszerű, ugyanakkor rendkívül rétegzett kifejezéssel, akarva-akaratlanul utalva arra a Pilinszky-féle elgondolásra, mely szerint a figyelem nem más, mint szeretet. A szeretet- teljes figyelem felfokozottsága jellemzi tehát ezt az egyre terebélyesedő költői korpuszt, melynek a műfaji sokszólamúság ellenére mégiscsak egy lírai csöndmag burkolja körül legbensőbb rejtekét. A *Csönd születik* című verseskötet is ebből a magházból bontja ki *belvilágát*, bár kívülről úgy érződhet, hogy korántsem hallgatag és rejtekező az a valaki, aki folyamatosan szóvá teszi saját megfigyeléseit, kimondhatóvá avatva azokat a sokszor megfogalmazhatatlannak tűnő tapasztalatokat, melyek az emberi lét mélységeiből merítkezve hozzák felszínre a szenvedésből fakadó szépség megannyi alakváltozatát.

„Nem tudok róla beszélni. / Csak olyan szavakkal tudnék / jól (én), amik még nincsenek / kitálva, mivel zenéből / kellene lenniük. Ám ha a / szavak is zene, akkor minek / beszélni a zenéről? Hallgatni / kell a zenét. Hallgatni, hallani” (*Zene*). A Vasadi-versek zenei ihletettsége nem véletlenül olyan meghatározó, hiszen a különböző művészeti ágak közül talán a zene a „legsokatmondóbb” közlésforma. Többek között azért, mert a verbalitáson innen (és túl) sugallja üzeneteit; nem kinyilatkoztat, mégis revelatív, megvilágító erejű hatása lehet. Balassa Péter „*a Bárány világos rejtélye*”-ről beszél egy vele készült interjúban¹ Bach, Mozart és Bartók zenéje kapcsán, majd megvallja, hogy számára a jó zene többet jelent a legnagyobb irodalomnál is. De nem csupán a zeneművek áhítatos csodálata köti össze a két szerzőt (Vasadi Beethoven, Mahler, Schubert, Richter vagy Cziffra György mellett Vangelist, Uriah Heepet, Ray Charles-t és Elton John-t is megidézi), hanem esszéisztikus alkotói alkatuk is, amely egyfajta „esszéisztikus” életmódra is predesztinálta őket. „Röviden: ahelyett, hogy mechanikusan ismételtette volna az istenhit, a vallásosság meghökkenetően közhelyes, túlélő és túlbeszélő formuláit, (...) művek, gondolkodás-formák, misztikák, filozófiák, megihlető életpéldák, s példázatok már-már ínycsiklós izlelőjeként mindig hitének legmélyéből beszélt” — írja Vasadi a „nagy esztétáról” szóló esszéjében,² önkéntelenül vonatkoztatva magára is az élet és a művészet határvonalait felszámoló szellemi horizont, valamint a vallási ho-

vatartozástól független, kételyektől sem mentes szakrális szemlélet eredendő kifejezőképességét. „S mivel Isten abszolút titok, / a halhatatlan zenénél is zeneibb. / Ezért ott, hol zene van, az ember / titkaként megjelenik az imádság, / léte adó s megújító intimitásával. // Mégis — Isten az isten. / A zene az zene. / Kettejüket csak elragadottan lehet / megközelíteni...” — szól a *Zene* című szöveg másik részlete, kihangsúlyozva azt az eksztatikus hevületet, amely az első olvasásra kissé szertelennek tetsző kötet mindegyik darabját átjárja. Balassa a hivatkozott interjúban a „szó előtti” zene sötét tónusú megnyilatkozási formáit az ember ősi kiáltására, panaszos jajsavára, a tudattalanból feltörő *lamentumra* vezeti vissza, amely az imádságba foglalt, néma fájdalommal is kapcsolatban lehet.

Vasadi „imádása” magában foglalja az életörömet, az ámulatot is, sokszor ügyet sem vetve azokra a fájdalmas formákra, amelyeket hajlamosak vagyunk az úgynevezett megszenvedett irodalom alapzatának gondolni. A *Csönd születik*ben művelt titokfejtés sodró elánjának esztétikai hozadéka valamilyen szinten mellékes is marad a megsejtett összefüggések, létmegértő elmélkedések ívelése mellett. Ennek egyik oka lehet, hogy a fentebb említett esszéistílus lírai vetületeiben mindinkább a kísérletező, s kevésbé a mérlegelő írói attitűd kerül előtérbe. A néhol túlhajtott eszme-futtatások mögött azonban mindvégig egy eszméletető kegyelmi állapot húzódik meg, melyből hol részesülnek, hol kiesnek a szépségre fordított valóságselemek; ahogyan az önmagát következetesen zárójelbe tevő, mégis markánsan jelen lévő személység is csak részben képes eltűnni a versek szóáradatának leírt vagy éppen elhallgatott soraiban. „Árnyéknod nincs, vagy / alig van. Elsuhanó. / Szédelgek benne, alatta, boldogan, elveszetten. / Mégis, mint akit / éppen, épp hogy / megtaláltak” (*Firtató*). A szövegárból felbukó, teremtő Igének pedig mintha csak árnyékai lennének a költő igéi; a szavak árnyékának hajlékában viszont egy-egy pillanat erejéig megpihenhet az örökkön Isten után sóvárgó lélek, betelve és kiüresedve, elveszve és megtalálva. „Mint az az egy fa a / kép bal széle felé, a mezőben. / Kiszzenvedte magából a táj / színeit. Most él, szürke s / üres. Betölti a csönd és a / muzsik, ki gyújt alá a tűz- / nek, rakja lángba a rőzsét. / Dúdol közben, imád. Ropog / a venyige, de bennünk lobban / a lángja. Allhatatosan / tartja a fa az égboltot” (*Kép*). Tarkovszkij *Andrej Rubljovjának* jeleneteit idézi ez a szöveg, szinte érintetlenül hagyva a filmkockákat, ugyanakkor tökéletesen belehelyezkedve a felidézett képek remegő aurájába. Vannak kevésbé koherens azonosulási kísérletek is (lásd a *Szított szívvel* című *Tiszta szív-*

vel-átíratot, a Nagy László ihlette emlék-műveket vagy a Jim Northrupnak ajánlott költői leveleket), a mindenre nyitott verselési vágy viszont ezeken is felülkerekedik, újra meg újra sorjázva az ihlet tárgyait.

„Boldog rabszolga / vagyok, / s (meg)váltó lázban / élek / verssoraimmal. / Bent lüktet a világ. / Jeleket ad. Nyitva az / ajtó. Nyitva a zár” (*Váltóláz*). E sorokra rímelhet (akár asszonáncként) József Attila *Eszméletének* egyik versszaka: „Sebed a világ — ég, hevül / s te lelkedet érzed, lázat. / Rab vagy, amíg a szíved lázad —”. Vasadi költészetének középpontjában hasonlóan dobog a lázadó szív, ezek a dobbanások viszont — felfokozottságukban is — egyenletesebb, kihagyások nélküli ritmusban követik a világra nyitott-világba zárt lélek rezdüléseit, megrendüléseit, melyek között szinte követhetetlen az átmenet. „...egyszerre elönt. / Pedig csak annyi, hogy / Elton John a Sacrafice-ban / a beibi(baby)nek így / énekel: Ko-Ko-Ha, oh, yes, / Ko-Ko-Ha... Ko-Ko-Ha” (*A boldogság...*). A váratlanság egyébként is Vasadi versvilágának jellegzetessége, miközben persze várható fordulatokat is megelőlegezhetünk. „Szikár eszme-futtatás többnyire, gondolati zötykölődés, vak hangú csörömpölés néha, mintha bádoggongorát püfölné bádogganállal, s megszakítás nélkül, egy igen okos, végtelenül figyelmes, de kissé kegyetlen kisfiú” — írja Zsávoilya Zoltán ajánló borítószövegében, diszharmonikus felhangokkal közelítve a kötet leginkább „zeneileg” leírható anyagához, amely helyenként valóban konok módon ismételtet, nyújt el, erősít fel vagy visszhangosít a végtelenségig egy-egy hangot. Mondhatni provokál. És a jó költészethez híven, szelíden követeli meg a figyelmet. (De ha kell, ki is harcolja, mint egy gyermek.) „Légy jó barát / vagy idegen: / semmi, de semmi / nem megy hidegen; / forrón élni, ízről-ízre, / s bennük is / egészen, de / elgondolni / s leírni odafönt / és idelelni / csak hidegen. / Égjen tőle mégis / az, aki igen, / s az is, aki nem” (*Kontrában*).

Bizonyára van egy olyan bűvköre ezeknek a verseknek, ahol egy sor vagy pillanatnyi elcsendesülés sem hagyja hidegen az olvasót, egy (jobb szó híján) távolságtartóbb befogadó azonban könnyen kiperdülhet ebből a meghatározhatatlan sugarú körből. Vasadi Péter hallomásainak magunkévá tételéhez talán nem is elég nyitott füllel fűrkészniünk a kötet hangjegyeit, egy saját szólammal is ki kell egészíteniünk a partitúrát. És ami a legfontosabb, a szünetjeleket is ki kell tennünk ebben a kissé struktúrátlannak tűnő, egyedi előjegyzésű hanghalmazban, szövegtérben. „Mekkora térség. Kórushang. Madarak. / Színek, szavak, futamok / nyugtalanító fölvonulása. / Körülírt homály, mint / alkonyi sűrűfény. Nap / süt, de maga láthatatlan” (*A csönd születése*). Homályban tapogatózunk tehát, *derengő nemtudásban*, valamilyen irányadó közép-

pontot keresve — ama csöndmag lenne az? Leveti-e a burkát, ha a közelébe érünk? Egyáltalán: születik-e belőle valami? „Lassan élekedik, elmélyül. / Mind rajzosabb. Megbolygatom. / A tétovaság kezd sűrűsödni / az áttetszőben. Üres, de / már alakjai vannak. / Mozgása csillapodik. / Élesen figyelek rá, s ez / megdolgoztatja az elmém. / Várakozom. Mintha zene...” A Bárány világos rejtélye? (*Napkút Kiadó, Budapest, 2016*)

PAPP MÁTÉ

¹Valóságáról és rendről. (*Beszélgetőtárs: Orsós László Jakab; 1991*). In: *Balassa Péter művei, 2. Végtelen beszélgetés. Interjúk*. Palatinus, Budapest, 2004, 83–98.

²Vasadi Péter: *Balassa „elmélete” – merő „tapasztalás”*. *Egy nagy esztétáról*. Jelenkor, 2009/9. 963–968.

HOL A KRITIKA MOSTANÁBAN?

Margócsy István: *Eleven hattyú*

A kritika jellege szerint mindig kétféle. Egyrészt elsősorban arról szól, ami a tárgya, másrészt pedig direkt vagy közvetett módon művelőjéről is vall. Miközben maga az irodalom iránt elkötelezett kritikus kapott, talált anyagból dolgozik, könyvről, irodalmi jelenségről, folyamatról mond véleményt, óhatatlanul saját olvasási stratégiáját is felfedi. A kető, a kritikus véleménye és a kritikáról kialakított felfogása elválaszthatatlanul összetartozik. Ha kritikát olvasunk, nemcsak azt tudjuk meg, mi a kritikus véleménye arról az opusról, mellyel éppen foglalkozik, hanem az is kiderül, ő hogyan, milyen szempontok alapján közelít tárgyához, sőt az is, hogy szerinte mi a kritika szerepe. Ez utóbbi, bár egy-egy kritikában is megmutatkozhat, igazán kötetbe szerkesztett kritikák halmazában jut kifejezésre. Nem egy vagy néhány kritika alapján kell, lehet megítélni a műfaj művelőjének irodalomról kialakított felfogását, a kritikus irodalmi szemléletét, azt az egyéni kánont, amelyet szakmai felkészültséggel s ugyanakkor mély felelősségtudattal hitelesnek tekinthető magánvéleményként létrehozott, s amelynek nyomán bírálói imázsát mind az alkotók, mind az olvasók méltányolják, elfogadják — ehhez kötetek kellene. És Margócsy István ezt a *Nagyon komoly játékok* (1996) és a *Hajóönták találkozás* (2003) című könyve után immár harmadik gyűjteményével tanúsítja. Ebben a negyvenegynéhány könyvről írt bírálatban, illetve a magyar költészet és próza alakulását bemutató két kritikátömbben, meg öt összefoglaló tanulmányban, továbbá a szerzővel készült két hosszabb interjúban az utóbbi tizenöt év magyar irodalmáról, költészetéről, prózájáról (két szöveg erejéig drámaírásáról is) és kritikájáról kialakult szemlélete fogalmazódik meg. Ehhez nyújt történelmi perspektívát